

Larisa Zaitseva. The use of active methods of preschoolers' teaching in the process of their acquaintance with objects of surrounding world.

The article exposes the meaning and role of active methods of preschoolers' teaching in the process of their acquaintance with objects of surrounding world. The author characterizes the methods stimulating child's mental development – an experiment, modeling, a dialogue.

Key words: active methods, modeling, experimentation, dialogue, objects of surrounding world.

УДК 37.036:372

М. В. Коновальчук

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТИМУЛЮВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття ознайомлює з суттю та особливостями дослідницької діяльності старших дошкільників. Визначено такі педагогічні умови стимулювання дослідницької діяльності, як: гуманізація навчального спілкування, організація співробітництва вихователя і вихованців, систематичність.

Ключові слова: пізнавальна активність, дослідницька діяльність, гуманізація спілкування, педагогічне співробітництво, гуманна педагогіка.

Постановка проблеми. На рубежі другого і третього тисячоліть людство опинилося перед принципово новими цивілізаційними викликами. «Знаннєва» парадигма освіти усе більше поступається гуманістичній. Суспільство висуває нові вимоги до людини в площині особистісного та професійного розвитку, які передбачають наявність здатності особистості бути самостійною, творчою, конкурентоспроможною, проектувальником власної долі.

За цих умов найбільшого успіху досягають ті держави, які забезпечені висококваліфікованими кадрами у високотехнологічних галузях виробництва. Прогрес практично всіх галузей людської діяльності залежить від окремих особистостей – фахівців, які нестандартно сприймають навколишній світ, надзвичайно енергійні, мають пізнавальну активність, здатні мислити творчо та вчитися протягом життя.

На жаль, середньостатистична людина здебільшого існує у світі лінійних комп'ютерних алгоритмів, певних стереотипів, діє за інерцією, що позбавляє особистість самостійності у просторі багатоваріантності та альтернативності, у площині власної відповідальності за реалізацію свого призначення.

У системі неперервної освіти дошкільному навчальному закладу належить важлива роль з підготовки дітей до самостійної продуктивної діяльності протягом подальшого життя. Дошкільний навчальний заклад має створити умови для повноцінного інтелектуального та духовного розвитку своїх вихованців. Суттєве значення у становленні самостійної творчої особистості відіграє повноцінна організація дослідницької діяльності старших дошкільників.

Метою статті є розкриття особливостей дослідницької діяльності старших дошкільників та визначення педагогічних умов стимулювання зазначеного виду діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку пізнавальних здібностей досліджували такі вчені, як Л. Аристова, М. Данилов, Л. Іванова, М. Ігнатенко, І. Харламов, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін. Проблеми пізнавальної активності та пізнавальних інтересів особистості присвячені наукові праці О. Матюшкіна, Т. Шамової, Г. Щукіної, Г. Костюка, Г. Люблінської, Н. Бібік, О. Савченко. Особливості розвитку пізнавальної активності в дошкільному віці вивчали Д. Годовікова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, Л. Проколієнко, О. Смирнова, Т. Землянухіна та ін.

Розвиток пізнавальних інтересів, потреби у пізнавальній діяльності є провідним напрямом розумового виховання, яке включає, крім розвитку ерудиції, формування світогляду, оволодіння системою наукових і прикладних знань, набуття досвіду дослідницької діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, ще й формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу [4, с. 98].

У старшому дошкільному віці всі психічні процеси стають цілеспрямованішими, стійкішими, ускладнюється пізнавальна діяльність, а також дослідницька як її складова. Відбувається перехід від «практичної» позиції до «пізнавальної» (Д. Ельконін), коли пізнавальне завдання виникає не лише у зв'язку з ігровою та практичною діяльністю, а й з власне пізнавальною.

Як зауважував О. Запорожець, запитання, які ставлять діти дорослим, свідчать про те, що вони не обмежуються знаннями про окремі факти дійсності, а прагнуть проникнути у сутність речей і причинно-наслідкові зв'язки між явищами дійсності. А це вже фундамент для самостійної пізнавальної діяльності людини у майбутньому.

У період допитливості (після 5 років) дослідницька діяльність стає самостійним видом діяльності. Дитина поступово оволодіває певними уміннями дослідницької діяльності, а саме: бачити і визначати проблему, приймати і ставити мету, вирішувати поставлені завдання, аналізувати об'єкт або явище, виокремлювати суттєві ознаки та зв'язки, порівнювати різні факти, висувати гіпотези і припущення, відбирати засоби та матеріали для самостійної діяльності, здійснювати експеримент, робити висновки, фіксувати етапи дій і результати графічно.

У процесі дослідницької діяльності дошкільник має можливість задовольнити притаманну йому допитливість, відчути себе вченим, дослідником, першовідкривачем. Проведені досліди з різними матеріалами та предметами (вода, сніг, пісок, скло, повітря і т.п.) надають дитині можливість самій знайти відповіді на питання: «як?», «чому?».

Знайомлячись з доступними явищами неживої природи, дошкільнята вчаться самостійно пізнавати різні явища і здійснювати з ними прості перетворення. Важливо, що дитина поступово підходить до розуміння явищ, у неї формуються хоч і неповні, але достовірні уявлення про їхню сутність і принципи протікання.

У дошкільному навчальному закладі проводяться такі види дослідів:

- ілюстративний або демонстраційний (вихователь сам проводить дослід, а діти лише спостерігають, всі разом роблять висновки, виявляючи та з'ясовуючи властивості предметів та явищ);

- навчальний (кожна дитина самостійно перевіряє гіпотезу, поставлену на початку дослідів, знаходить відповіді на свої питання, перевіряє свої знання та можливості).

Найчастіше дослідники виокремлюють таку структуру дослідів:

- перший етап (підготовка дітей до дослідів) – вихователь проводить з дітьми бесіду, щоб зацікавити їх дослідом, виявити знання;

- другий етап (початок дослідів) – обговорення умов і висунування припущень;

- третій етап (хід дослідів) – спостереження дітей за ходом дослідів, обмін думками;

- четвертий етап (заключний) – обговорення результатів дослідів.

Дуже важливим є етап перевірки гіпотези. Щоб уникнути неправильних засобів та способів, вихователь має логічно правильно продумати свою діяльність і діяльність дітей, методично її забезпечити, визначити послідовність етапів роботи, способи поетапної фіксації результатів, основні та допоміжні засоби й матеріали. Тобто планування роботи вихователя повинно повністю підпорядковуватись єдиній меті – обґрунтованому переходу теоретичних уявлень на рівень узагальнених та систематизованих знань (М. Подд'яков).

Розвиток дослідницьких умінь і навичок значною мірою залежить від особистості вихователя як ключової фігури дошкільної ланки системи освіти, зокрема від його стилю спілкування з дітьми. Його поведінка, ставлення до своїх вихованців, їх успіхів і невдач, вміння підтримувати інтерес та активність й заохотити кожного з них у процесі спілкування суттєво впливають на їх особистісний розвиток загалом та пізнавальну сферу зокрема [6, с. 12]. Результативність такого спілкування здебільшого визначається умінням вихователя застосовувати особистісно орієнтовану модель при здійсненні завдань навчання і виховання. Розглянемо в цьому

контексті педагогічні умови стимулювання дослідницької діяльності старшого дошкільника:

1. *Гуманізація навчального спілкування* під час організації дослідницької діяльності старших дошкільників, яка вимагає дотримання ряду умов.

По-перше, має існувати *тісний особистісний контакт між вихователем і дітьми*. У старшому дошкільному віці діти прагнуть отримати схвалення, підтримку своїх дій, потребують особливої уваги вихователя, батьків. Вони тягнуться, в першу чергу, до того вихователя, якому небайдужа думка, переживання дитини, який виявляє особисте ставлення до того, що схвилювало, здивувало, вразило вихованця.

По-друге, вихователю дуже важливо *вчасно відчутти момент, коли дитині потрібні допомога й увага*, використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозування ситуацій, коли допомога у процесі дослідницької діяльності особливо потрібна дітям.

По-третє, необхідно утверджувати *повагу до власної гідності дитини* в будь-яких ситуаціях («Не над дітьми, а разом з ними»). За умови, якщо між педагогом і дитиною складаються партнерські стосунки, діти стають більш впевненими, заряджаються енергією пошуку, активніше і продуктивніше беруть участь у дослідницькій діяльності. Суттєва роль в організації особистісно орієнтованого спілкування належить також умінню вихователя *володіти словом*. Емоційно-стимулювальний вплив слова під час виконання пізнавальних завдань, експериментувань, проведення дослідів створює сприятливий мікроклімат, викликає інтелектуальні почуття: здивування, захоплення, сумнів, очікування нового тощо.

2. *Організація співробітництва вихователя та вихованців* у процесі дослідницької діяльності передбачає залучення дітей до визначення теми, мети і завдань діяльності; вільний вибір ними досліду із запронованих досліджень, експериментів; самооцінювання та взаємооцінювання пошукової діяльності; висловлювання думок та пропозицій щодо інших способів розв'язання завдань (Чия відповідь вам сподобалась найбільше? Яке завдання ви хотіли б виконати ще раз? Чим цікавий сьогоднішній дослід? Яке відкриття ви сьогодні зробили? Яке запитання було сьогодні найскладнішим? На яке питання ви хотіли б отримати відповідь?).

Важливо використовувати спеціально організовані та скеровані педагогом форми співпраці між вихователем і дітьми, а також між самими дошкільниками. Вони передбачають особливий тип включення вихователя у спільну діяльність з дітьми: педагог не лише скеровує діяльність, а й безпосередньо бере в ній участь, тобто він робить те, що і діти (міркує разом, висуває припущення тощо), що значно активізує дослідницьку діяльність дошкільників. Необхідно, докладати максимум зусиль щоб організована діяльність справді була розвивальною для всіх дітей, хоча вихідний рівень пізнавальних здібностей кожного, звісно, різний.

Варто поєднувати здійснення дослідів з евристичною бесідою як ефективний метод розвитку пізнавальних здібностей старших дошкільників (Н. Каневська). Для її проведення є доцільними наступні умови: врахування рівня готовності дітей до такого виду бесіди; добір змісту навчального матеріалу для її проведення; відповідність способу керівництва бесідою рівню дослідницьких умінь дітей тощо [2, с. 54].

Таким чином, гуманізація спілкування, організація співробітництва у процесі організації дослідницької діяльності створюють розвивально-творче середовище, яке передбачає підтримку позитивної емоційної атмосфери у групі, стимулює бажання дітей брати участь у дослідницькій діяльності.

Окрім охарактеризованих вище педагогічних умов стимулювання дослідницької діяльності старших дошкільників вихователь має враховувати й інші, більш конкретні, а саме:

1. Використання системного підходу до організації дослідницької діяльності, що підвищує ефективність розвитку пізнавальних здібностей, закладає фундамент у системності знань, створює передумови для повноцінного розумового розвитку дитини.

2. Ґрунтовна підготовка до проведення дослідів: необхідно логічно правильно спланувати свою діяльність і діяльність дітей, методично її забезпечити, визначити послідовність етапів роботи, передбачити можливі неправильні дії, сформулювати висновки.

3. Необхідність стимулювання мотивації дослідницької творчості, в якій найбільш яскраво виражені процеси цілеутворення, процеси виникнення і розвитку нових мотивів особистості, що лежать в основі саморуху, саморозвитку дошкільнят.

4. Дослідницька діяльність має поступово ускладнюватися та базуватися на теорії розвивального навчання за принципом «навчання веде за собою розвиток» (Л. Виготський).

5. Організація дослідницької діяльності передбачає реалізацію принципу диференційованого підходу до дітей (дослідницькі завдання мають бути різними за рівнем складності, що дозволяє використовувати їх для роботи з дітьми як високого, так і початкового рівнів розвитку пізнавальних здібностей).

6. Окрім формування певних практичних дослідницьких навичок і умінь, потрібно дбати про організацію систематичного спостереження за предметами і явищами, удосконалювати способи їх обстеження, розвивати аналітико-синтетичні здібності.

7. На занятті має гармонійно поєднуватися процес пізнання, творчості, дослідницька та ігрова діяльність.

8. У процесі дослідницької діяльності дітей вихователям слід не програмувати хід думок дітей, а лише спрямовувати думку, стимулювати пізнавальний інтерес, плекати дослідницьку активність, підтримувати

інтелектуальні зусилля вихованців. Важливим є створення таких ситуацій, за яких дитина могла б поміркувати і спробувати виконати пізнавальне завдання самостійно або з допомогою дорослих (вихователя чи батьків). Головне, щоб дошкільник отримав власний досвід дослідницької діяльності, задоволення від інтелектуальної праці, від подолання труднощів.

9. Суттєвим у процесі проведення досліджень є створення розвивально-творчого середовища, в межах якого діти мають можливість міркувати, прогнозувати, висувати припущення, наводити докази та почувати себе емоційно комфортно.

Висновок. Процес пізнання – творчий процес, і завдання вихователя – підтримувати і розвивати в дитині інтерес до досліджень, відкриттів, створити для цього необхідні умови, надати допомогу у спробах встановити найпростіші закономірності, звернути увагу на об'єктивні причини і зв'язки у навколишньому світі.

Формування у дітей досвіду дослідницької діяльності має здійснюватися в атмосфері загального захоплення цікавою справою. Зазначений процес має не лише розвивальне значення, а й об'єднує процеси навчання і виховання, стимулює пізнавальні потреби. Вихователі мають залучати старших дошкільників до систематичного розв'язування дослідницьких завдань за допомогою прийомів розумової діяльності, участі в евристичних бесідах, виконання самостійних завдань, здійснення елементарних досліджень.

Таким чином, найбільш загальними і важливими завданнями пізнавального розвитку дитини є не просто збагачення її уявлень про навколишній, а й розвиток дослідницької ініціативи. Дослідницька діяльність виступає як засіб живого захоплюючого навчання, що підвищує мотивацію пізнання, сприяє тривалому протіканню пізнавальної діяльності, створює передумови для виховання самостійної особистості, формує готовність особистості до самоосвіти та безперервної освіти протягом життя.

Список використаної літератури

1. Експериментальне дослідження пізнавальної мотивації дошкільнят // Питання психології. – 2002. – № 11. – С. 23–24.
2. Наукова школа академіка Олександри Савченко / упор. Я. П. Кодлюк та ін. – К. : Пед. Преса, 2008. – 188 с.
3. Освітні технології: навч.-метод. посіб / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2004. – 256 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
5. Розвиток пізнавальних здібностей у процесі дошкільного виховання / за ред. Л. А. Венгера - М. : Просвещение, 1986. – 235 с.

6. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. А. Ткачук. – К., 2004. – 21 с.

Марина Коновальчук. Педагогические условия стимулирования исследовательской деятельности старших дошкольников.

Статья знакомит с сутью и особенностями исследовательской деятельности старших дошкольников. Определены такие педагогические условия стимулирования исследовательской деятельности, как гуманизация учебного общения, организация сотрудничества воспитателя и воспитанников, систематичность, соблюдение всех этапов проведения исследования и др.

Ключевые слова: познавательная активность, исследовательская деятельность, гуманизация общения, педагогическое сотрудничество, гуманная педагогика.

Maryna Konovalchuk. Pedagogical conditions of stimulation the research activity of older preschoolers.

The article introduces the core features of the research activity in older preschoolers. Such pedagogical conditions promoting research activities are identified, as humanization of the educational communication, organization of preschoolers' and teacher's collaboration, regularity, compliance with all stages of research etc.

Key words: cognitive activity, research, humanizing communication, teacher collaboration, human, pedagogy.